

Original scientific paper

UDC 338.48:502/504(497.6))
<https://doi.org/10.2298/GSGD2601509M>

Received: February 23, 2026

Corrected: April 20, 2026

Accepted: April 28, 2026

Tanja Mišlicki Tomić¹*

** Prirodno-matematički fakultet Univerzitet u Banjoj Luci, Bosnia and Herzegovina*

ASSESSMENT OF SUSTAINABLE TOURISM POTENTIAL IN PROTECTED AREAS OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: Protected areas of Bosnia and Herzegovina represent an important resource for the development of sustainable tourism, with particular potential for agritourism in rural regions. The aim of the study was to analyse the tourism valorisation of protected areas and visitors' attitudes toward natural and cultural resources. The study encompassed 40 protected areas in Bosnia and Herzegovina, applying both quantitative and qualitative methods, including a weighted Tourism Valorisation Index (tourist arrivals D_i , tourism supply P_i , promotion M_i) and a survey of 206 respondents with experience in mountain and recreational activities. The results indicate that tourism supply and promotion contribute most strongly to valorisation, with national parks achieving the highest index values ($D_i = 0.408$; $P_i = 0.82$; $M_i = 0.85$), while strictly protected areas record minimal tourist traffic ($D_i = 0.003$ – 0.006 ; $P_i = 0.12$ – 0.15 ; $M_i = 0.10$ – 0.12). Survey data confirm visitors' orientation toward nature-based stays, active tourism, and the involvement of local communities. Respondents highly value the preservation of the natural environment, the authenticity of experiences, and socio-economic contributions (ratings 4–5). Stricter protection regimes support ecological and educational forms of tourism, whereas sites with lower levels of protection achieve higher tourism intensity through recreational and cultural activities. The integration of quantitative and qualitative data provides a basis for strategic planning of sustainable tourism, including agritourism and ecotourism.

Keywords: tourism sustainability, natural sites, tourism valorisation, Tourism Valorisation Index, Bosnia and Herzegovina

¹ tanja.mislicki-tomic@pmf.unibl.org (corresponding author)
Tanja Mišlicki Tomić (<http://orcid.org/0000-0002-2384-9336>)

Introduction

Protected areas in Bosnia and Herzegovina represent key pillars of the conservation of natural resources and cultural heritage, as well as an important foundation for the development of sustainable tourism and agritourism. The spatial diversity of natural and cultural elements, such as mountain and forest ecosystems, basins, Pannonian plains, and local cultural values, provides a basis for the development of specific tourism attractions. These attractions highlight the natural and cultural characteristics of each region, while spatial diversity enables the development of differentiated and authentic tourism products, particularly in rural areas, where tourism can significantly contribute to local development and income diversification.

According to the definition of the International Union for Conservation of Nature (IUCN), a protected area is a clearly defined geographical space, recognized, dedicated, and managed through legal or other effective means to achieve the long-term conservation of nature, associated ecosystem services, and cultural values (Dudley, 2008). The categorization of protected areas, established within the IUCN system and supplemented by national classifications, including that of Bosnia and Herzegovina, differs according to the level of conservation of natural values, the permitted intensity of land use, and the types of activities that may be carried out. Such a normative framework enables the implementation of a wide range of tourism, recreational, and educational activities while applying the principles of sustainable use of natural resources (Phillips, 2003; Locke & Dearden, 2005; IUCN, 2023). In the context of tourism development, protected areas are not viewed exclusively as zones of strict protection but also as potential development areas in which a balance can be established between the conservation of natural values and the development of sustainable forms of tourism. In Bosnia and Herzegovina, protected areas include strict nature reserves, national parks, natural monuments, protected habitats, nature parks, protected landscapes, and park forests (Figure 1). The total area of protected areas in Bosnia and Herzegovina amounts to 105,602.18 hectares, accounting for approximately 3% of the country's total territory, with certain sites also holding international protection status (Republic Institute for the Protection of Cultural-Historical and Natural Heritage, 2025). The spatial distribution and diversity of types of protected areas constitute a basis for sustainable tourism planning, particularly in rural regions, while multidisciplinary approaches integrate ecology, spatial planning, socio-economic development, and the active participation of local communities, with special emphasis on governance structures and decision-making processes (Graham et al., 2003; Dudley, 2008; IUCN, 2023).

Figure 1 presents the spatial distribution of protected areas and natural sites in Bosnia and Herzegovina included in this study, which form the basis for the analysis of tourism valorisation and the identification of potential for sustainable development. Analyses of the tourism valorisation of natural resources indicate the need for a systematic assessment of site attractiveness and accessibility, the quality of the tourism offer, and the intensity of promotional activities. The construction of a Tourism Valorisation Index, as a weighted set of relevant indicators, enables a comparable evaluation of sites and the identification of areas with potential for sustainable tourism development, whereby sustainability indicators and the evaluation of tourism resources represent key tools in destination planning and management (Gössling et al., 2012). In this context, Locke and Dearden (2005) criti-

cally examine the new paradigm in the IUCN categorization of protected areas, emphasizing the importance of clearly defined protection categories and the potential impact of a broader approach on biodiversity conservation and spatial management.

Fig. 1. Spatial distribution of protected sites in Bosnia and Herzegovina (Source: Author's compilation)

A particular focus of contemporary research is placed on the landscape as a key determinant of tourism attractiveness, which is not viewed exclusively as an aesthetic category, but also as a functional resource that directly influences the shaping of tourism products and the authenticity of visitors' experiences (Rajčević et al., 2023; Medar-Tanjga et al., 2022).

The concept of tourism space represents a key aspect of tourism, understood not merely as a geographical area in which tourism activities take place, but as an integrated system in which natural, cultural-historical, and social resources are interconnected in order to create the attractiveness and competitiveness of the tourism offer (Sirgy et al., 2011; Hall et al., 2015; Ferreira et al., 2023). Within the framework of sustainable tourism, a competitive tourism space is one that can simultaneously attract and satisfy visitors while preserving natural and cultural resources and local identity, thereby forming the basis for the long-term development of rural communities (Crouch & Ritchie, 2000; Wong et al., 2004).

The development of sustainable agritourism and ecotourism is recognized as a strategy that links economic activity with the conservation of natural resources and cultural identity. Agritourism, through the integration of tourism and agriculture, enables sustainable landscape management, biodiversity conservation, and income diversification for local communities (Ammirato et al., 2020; Tew & Barbieri, 2023; Yasin & Bacsı, 2025). In addition, this form of tourism contributes to local economic development, the improvement of farmers' living standards, and the inclusion of sociocultural elements in the tourism offer (Patterson & Aslam, 2024; Cigale & Lampič, 2023).

Multidisciplinary approaches to the study of agritourism and ecotourism integrate geographical, sociological, economic, and ecological perspectives, viewing tourism as a complex and integrated system of rural development. Sustainability is thereby interpreted through the preservation of the natural environment, the strengthening of the local economy, social responsibility, and participatory governance models that contribute to the long-term resilience of rural communities (Marsden, 2008; Hall et al., 2015; Yasin & Bacsı, 2025).

An integrated approach to the development of the rural and agritourism sector implies coordination among local communities, business entities, public institutions, and other relevant stakeholders, enabling synergistic planning and management of natural, cultural, and economic resources. Innovative business models that integrate tourism, agricultural, and cultural activities contribute to income diversification and the long-term stability of rural areas, confirming the importance of a coordinated and multidisciplinary development approach (An & Alarcón, 2020).

The broader theoretical framework of sustainable agritourism and ecotourism development requires coordinated planning, strategic positioning, integration of local resources, and the involvement of communities in decision-making processes (Ferreira et al., 2023; Hall, 2015; Yasin & Bacsı, 2025).

Empirical studies indicate that methods such as TOPSIS and AHP enable precise ranking of sites and the identification of areas with high potential for the development of agritourism and ecotourism (Vicens-Colom et al., 2021; Andria et al., 2021; Opačić et al., 2022; Yang et al., 2025; Ristanović et al., 2025), while GIS and spatial modelling visualize tourism potential in relation to natural and cultural resources, infrastructure, and accessibility (Sivac et al., 2023).

Based on the theoretical and conceptual foundations presented, the methodological framework of this study is based on the application of synthetic indices of tourism attractiveness and a set of internationally established indicators (European Commission, 2010; European Commission, 2016; European Commission, 2019; UNWTO, 1996), which are used in systems for monitoring and evaluating the sustainable development of tourism destinations.

Similar approaches based on composite indices and multicriteria models for the assessment of tourism resources have also been applied in European studies, including Spain, Italy, and Croatia, where different forms of tourism attractiveness and sustainability indices are used, as well as MCDM approaches for the evaluation and ranking of tourism destinations and regional systems (Vicens-Colom et al., 2021; Andria et al., 2021; Opačić et al., 2022), enabling the methodological comparability of approaches and results obtained, as well as their application in the analysis of spatial patterns of tourism development. Systematic literature reviews indicate that sustainable tourism indicators represent a key instrument in the planning and evaluation of tourism destinations, with their development increasingly linked to the Sustainable Development Goals (SDGs), despite the still uneven representation of certain dimensions of sustainability (Rasoolimanesh et al., 2023). The development and application of indicator systems in tourism destination management are based on long-standing efforts by the UNWTO and UN programs, where indicators represent a key tool for decision-making and the evaluation of destination sustainability (Manning, 2021; UNWTO, 1996). These approaches are grounded in the concept of integrated quality management of tourism products and regional tourism supply (Golembski, 1999), while similar models for the assessment of tourism resources in underdeveloped and transition regions, based on a combination of natural and anthropogenic factors, have also been confirmed in earlier research (Bjeljac et al., 2013).

Composite indices represent a widely accepted approach in the evaluation of tourism destination potential, although the term “Tourism Valuation Index” is used inconsistently in the literature and is conceptually equivalent to composite indicators and indices.

Materials and methods

The starting assumption of this study is that the tourism potential of protected areas in Bosnia and Herzegovina can be systematically assessed through the application of an integrated methodological approach that combines quantitative and qualitative data. The research covers selected sites during the period 2024–2025; however, the methodology allows the application of the results under similar conditions, providing a basis for broader generalization in tourism planning and development.

Within this study, an integrated analytical approach was used to assess the tourism potential and the level of valorisation of protected areas, with a particular focus on the development of rural tourism and agritourism. The methodological framework combined quantitative indicators, through the Tourism Valorisation Index (TVI_i), and qualitative data obtained via a survey on visitors' perceptions. This approach enables the examination of spatial differentiation in the tourism valorisation of sites and their role in the sustainable socio-economic development of local communities. The analysis included local communities that spatially in-

tegrate protected areas and significant natural sites, whose presence enhances the attractiveness of the area and creates favourable conditions for the development of agritourism through the enrichment and diversification of the tourism offer.

The *Tourism Valorisation Index (TVI_i)* - was developed to rank sites according to their predispositions for agritourism development, assessing socio-economic factors and the actual potential of rural areas. The *TVI_i* is calculated as a weighted sum of three key factors:

$$ITV_i = w_T * T_i + w_P * P_i + w_M * M_i \quad (1)$$

Where:

- *ITV_i* – Tourism Valorisation Index of site *i*,
- *T_i* – intensity of tourist arrivals at site *i*,
- *P_i* – tourism supply of site *i*,
- *M_i* – promotional activities of site *i*,
- *w_T, w_P, w_M* – weights of the respective factors, where $w_T + w_P + w_M = 1$

$$w_T = 0,50, w_P = 0,30, w_M = 0,20,$$

For the ranking of tourism destinations, the Analytic Hierarchy Process (AHP) and the Technique for Order of Preference by Similarity to the Ideal Solution (TOPSIS) were used, as these methods allow for the integration of quantitative and qualitative criteria and enable a precise assessment of tourism potential (Vicens-Colom et al., 2021; Andria et al., 2021; Opačić et al., 2022; Yang et al., 2025; Ristanović et al., 2025). Similar multicriteria decision-making (MCDM) approaches have also been applied in studies of rural tourism and rural development in Bosnia and Herzegovina (Nedeljković et al., 2022).

Field research conducted during 2024–2025 enabled the collection of data necessary for the construction of the Tourism Valorisation Index (*TVI_i*).

Within the study, interviews were conducted with owners of rural households, managers of tourism organizations, tourist guides, and cultural event organizers. The interviews were carried out exclusively at locations in Bosnia and Herzegovina.

In addition, the field research included visits to the following sites: Kozara National Park, Cvrčka Natural Monument, the canyons of the Vrbas and Sana rivers, Ljubačevo Cave Monument, Postojna Cave, Geopark Idrija, the tunnels beneath the old town of Kranj, Lake Bled, Celje Castle, as well as rural households in Krupa na Vrbasu, the municipality of Ribnik, and Rogaška Slatina.

Table 1 presents the main factors of tourism valorisation, categorized by types of protected areas, including the average number of arrivals, the level of tourism supply, and the extent of promotional activities. Data were collected both in the field and from relevant online sources (TripAdvisor, Booking.com, Airbnb, official websites of national parks and tourist boards). Based on these data and consultations with experts, the weights of the factors in the Tourism Valorisation Index were determined: tourist arrivals (*T_i* 0.50), tourism supply (*P_i* 0.30), and promotional activities (*M_i* 0.20). Tourism supply and promotional activities were rated on a scale of 1–5 according to the quality and diversity of offerings, available infrastructure, educational and recreational opportunities, and the intensity of promotion. Prior to calculating the weighted Tourism Valorisation Index (*TVI_i*), all ratings were standardized to a 0–1 interval.

Table 1. Basic Factors of Tourism Valorisation by Types of Protected Areas

Type of Site	Average Number of Arrivals	Tourist Offer	Promotional Activities
Strict Nature Reserve	494	Guided tours of primeval forests, hiking, forest trails	Municipal websites, social media, educational visits
National Park	36,890	Hiking, rafting, accommodation, educational routes	Trade fair promotions, events, digital promotion, Via Dinarica
Natural Monument	48,167	Speleology, viewpoints, ethno-complexes	Local guides, educational visits, EU projects, Via Dinarica
Protected Habitat	23,518	Birdwatching, wetland eco-tourism	Promotion through tourist organizations and local associations
Nature Park	33,140	Hiking, cycling, accommodation, gastronomy	Educational centres, events, EU projects
Protected Landscape	143,523	Adventure tourism, camping, viewpoints	Mountaineering clubs, social media, urban tourism, Via Dinarica
Forest Park	50,413	Recreation, sports facilities, educational zones	Local promotion, school visits, wellness/tourism offer

Source: Republic Institute of Statistics of the Republic of Srpska, 2025; Federal Institute of Statistics of Bosnia and Herzegovina, 2024

This approach enabled the precise definition of the research subject and the assessment of the effects of rural and agritourism on socio-economic processes, emphasizing the principles of sustainability, active participation of local communities, and the valorisation of cultural identity, as supported by empirical studies highlighting the role of community involvement in the sustainable development of tourist destinations and the preservation of cultural heritage (Hall, 2015; Rasoolimanesh et al., 2023).

The socio-cultural dimension of the research was implemented through a quantitative survey of 206 respondents, using the European Tourism Indicators System (ETIS) methodology (European Commission, 2020). The survey was conducted online via the Google Forms platform during April–May 2024, in collaboration with four mountaineering clubs from the Banja Luka region: Mehanizam (Kotor Varoš), Vilenska Vrela (Kneževo), Čičak (Čelinac), and Pak Summit (Banja Luka). The study was limited to 206 respondents from this region, combining an online survey with field visits. Therefore, the results can be applied in similar contexts but cannot be fully generalized to the entire territory of Bosnia and Herzegovina.

The study included (53%) women, while the age structure reflects a focus on the working-age population (40–49 years – 34%). The educational level of respondents was relatively high, with (66%) holding a university degree. The majority of respondents were employed (84%), and more than half (67.6%) reported monthly incomes above the average net salary in the Republic of Srpska for April 2024.

Data were processed using SPSS software, applying descriptive and comparative statistics, with scale reliability confirmed by Cronbach's $\alpha \geq 0.7$. All participants took part voluntarily, with informed consent, and their data were processed anonymously.

Results

The Tourism Valorisation Index (ITV_i) integrates standardized indicators of tourist arrivals, the development of tourist offerings, and promotional activities. The index allows for a quantitative comparison of sites across different protection categories and their systematic classification according to the level of tourism valorisation.

Figure 1 illustrates the distribution of the components of the Tourism Valorisation Index across different categories of protected areas, allowing for a visual assessment of the relative contribution of each component to the overall valorisation of the sites.

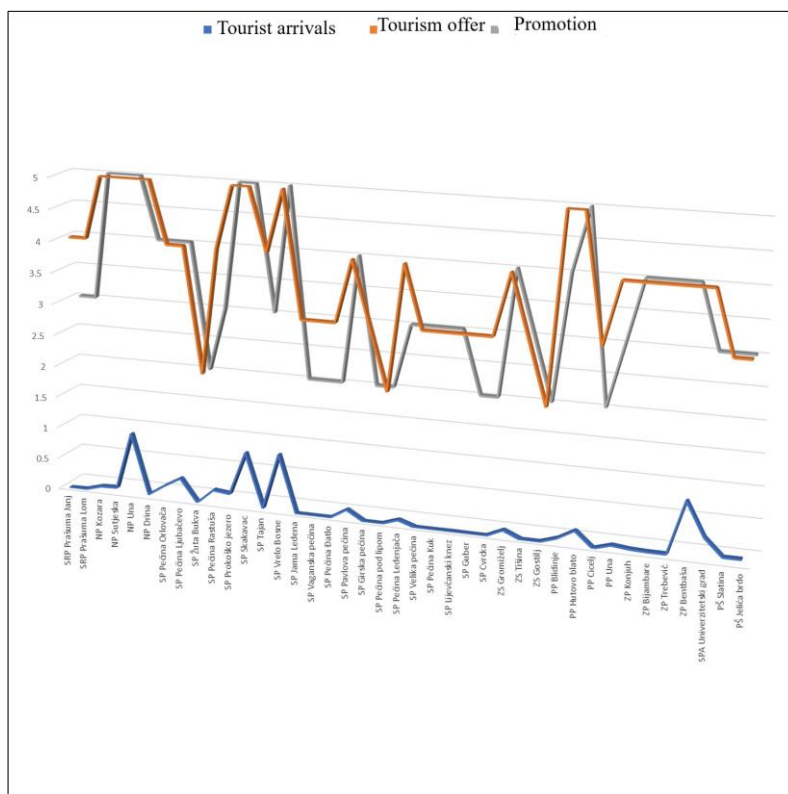

Fig. 2. Distribution of the components of the Tourism Valorisation Index by types of protected areas
(Source: Author's elaboration)

The Kruskal–Wallis test showed statistically significant differences between protection categories ($p < 0.05$), confirming the influence of the level of protection on the intensity of tourist activities.

In the composite index, national parks achieve the highest values for all three components: arrival intensity ($D_i = 0.408$), development of tourist offerings ($P_i = 0.82$), and promotional activities ($M_i = 0.85$). Strict nature reserves and protected habitats record the lowest values for all components ($D_i = 0.003\text{--}0.006$; $P_i = 0.12\text{--}0.15$; $M_i = 0.10\text{--}0.12$). Natural monuments, nature parks, protected landscapes, and forest parks show medium values for

arrivals ($D_i = 0.090-0.205$), offerings ($P_i = 0.45-0.75$), and promotion ($M_i = 0.50-0.75$), indicating a moderate level of tourist activity and infrastructure development.

Table 2 presents the classification of protected areas according to the level of tourist valorisation (ITV_i), which allows for a comparison of the intensity of tourist activity between different protection categories.

Table 2. Classification of protected areas according to the level of tourist valorisation ITV_i

Category of Valorisation	Number of Sites	Examples of Sites	Average ITV_i (0-1)
High Valorisation	7	NP Una, NP Sutjeska, NP Kozara, NM Skakavac, NM Vrelo Bosne, PL Bentbaša, NaP Hutovo Blato	0.79–1.00
Medium Valorisation	15	NaP Blidinje, NM Prokoško Lake, SNR Gromiželj, NP Drina, NM Pavlova Cave, PL Konjuh, NM Rastuša Cave, NM Ledenjača Cave, PL Bijambare, PL Trebević, SPA Studentski Grad, NM Ljubačevo Cave, NaP Una, NM Tajan, NM Orlovača Cave	0.50–0.78
Low Valorisation	18	SNR Janj, SNR Lom, NM Žuta Bukva, NM Velika Cave, NM Kuk Cave, NM Đatlo Cave, NM Pod Lipom Cave, NM Guber, NM Vaganska Cave, NM Cvrcka, FP Slatina, FP Jelića Brdo, NM Lijevčanski Knez, NM Girska Cave, NM Jama Ledena, SNR Tišina, SNR Gostilj, NaP Cicelj	0.00–0.49

Source: Author's elaboration

The results presented in Table 2 indicate pronounced differences in the level of tourist valorisation of protected areas, based on the values of the Tourist Valorisation Index (ITV_i). Seven sites fall into the high valorisation category ($ITV_i > 0.8$), among which national parks stand out as areas with the highest tourist potential and well-developed tourist infrastructure. The medium level of tourist valorisation ($ITV_i 0.5-0.8$) includes fifteen sites, encompassing natural monuments, nature parks, and protected habitats, which possess significant but still underutilized tourist resources. The largest group consists of sites with low tourist valorisation ($ITV_i < 0.5$), totalling eighteen, among which are the strict nature reserves Janj Primeval Forest and Lom Primeval Forest, which achieve low index values, as well as forest parks, where low levels of tourist valorisation have been recorded in terms of arrivals and promotional activities.

The results presented in Table 3 provide insight into respondents' attitudes, habits, and preferences regarding time spent in natural environments and the choice of tourism activities. The findings indicate a strong orientation of respondents toward natural areas, with 90.3% reporting that they spend most of their leisure time in nature, while 89.3% prefer nature in its original, well-preserved form. At the same time, a high level of interest in active forms of tourism was recorded, as 79.1% of respondents identified sport and recreation as the dominant motives for visitation.

Table 3. Integration of respondents' attitudes and categories of site tourism valorisation

Valorisation category	Number of sites	Dominant tourism preferences and respondents' attitudes	Examples of sites
High valorisation (index > 0.8)	7	Visitors prefer spending time in nature, authentic experiences, and active tourism. Full support is expressed for the inclusion of the local community, the use of local products, and traditional cuisine (>70% of ratings = 5).	NP Una, NP Sutjeska, NP Kozara, NM Skakavac, NM Vrelo Bosne, PL Bentbaša, NPk Hutovo Blato
Medium valorisation (index 0.5–0.8)	15	High interest in nature and recreation is evident; however, additional promotion and diversification of tourist offerings are required. Positive attitudes toward the local community and local products are observed (>50% of ratings = 4–5).	NPk Blidinje, NM Prokoško Lake, SNR Gromiželj, NP Drina
Low valorisation (index < 0.5)	18	Limited tourist traffic and supply. Visitors demonstrate more cautious interest but still recognize the value of the local community and tradition (ratings of 4–5 in 40–60% of cases). Selective and environmentally responsible promotion is required.	SNR Janj Primeval Forest, SNR Lom Primeval Forest, NM Žuta Bukva, NM Velika Cave, NM Kuk Cave, NM Đatlo Cave, FP Slatina, FP Jelića Brdo, NM Liječvanski Knez, other smaller nature monuments

Reliability of the instruments (Cronbach $\alpha \geq 0,7$)

Source: Author's elaboration

Highly valorised sites record intensive visitation, a pronounced interest in nature-based stays, and active forms of tourism, accompanied by near-universal visitor support for the inclusion of the local community and the use of local products. Moderately valorised sites generate stable interest in recreational and nature-oriented activities but are characterized by the need for additional promotion and improvements in the structure of the tourism offer. Low-valorisation sites are marked by low tourist flows and limited supply; nevertheless, visitors continue to recognize the importance of the local community and tradition, indicating the existence of untapped potential for the development of selective and sustainable forms of tourism. Such an integrated analysis enables a comprehensive assessment of the tourism potential of sites and provides a foundation for future strategic planning of tourism development in alignment with natural and cultural resources.

Discussion

The obtained results show that the largest number of analyzed sites belongs to the low level of tourism valorization (18 sites), while 15 sites are classified into the medium level of valorization, indicating a dominance of underdeveloped and partially valorized tourism areas. Such a distribution of results is consistent with European and international studies that highlight a mismatch between resource potential and its actual level of tourism utilization. This is in line with findings from studies applying composite indices and MCDM approaches in the evaluation of tourism destinations (Vicens-Colom et al., 2021; Opačić et al., 2022), as well as broader international research confirming the importance of multi-criteria models in assessing tourism sustainability and destination competitiveness (Zolfani et al., 2015). The obtained results indicate that significant natural and cultural resources are

still not sufficiently functionally integrated into the tourism offer, pointing to the need for strengthening managerial, infrastructural, and promotional capacities to enhance overall tourism valorization.

Highly valorised sites ($ITV_i > 0.8$), such as NP Sutjeska, NP Una, NP Kozara, NM Skakavac, NM Vrelo Bosne, and PL Bentbaša, are characterized by a well-developed and diverse tourism offer, high visitation intensity, continuous promotion, and well-established infrastructure. Connectivity with transport networks and spatial accessibility allow easy access, prolong tourists' stays, and increase economic benefits for local communities. Protected areas located in urban settings, such as NM Vrelo Bosne and PL Bentbaša, by virtue of their location and high number of visitors, provide excellent opportunities for the development of urban agritourism. These sites can integrate natural attractions with educational programs, short experiential tours, and the promotion of local products, thereby supporting the connection between nature conservation and the **participation of local communities**. This approach aligns with the principles of sustainable tourism in protected areas, which emphasize the planning of activities that support local communities and preserve natural resources (Eagles et al., 2002).

Moderately valorised sites ($ITV_i 0.5-0.8$), such as NaP Blidinje, NM Prokoško Lake, SNR Gromiželj, and NP Drina, possess significant natural resources and basic tourism facilities. Their developmental potential remains partially untapped due to limited promotion and insufficient integration with more developed destinations.

According to conceptual approaches that **consider agritourism as** a driver of socio-economic development in developing countries (Zvavahera & Chigora, 2023), moderately valorised sites with significant tourism resources have the potential to **promote rural development** through selective forms of tourism, including agritourism. In the context of Bosnia and Herzegovina, this approach could support the development of local rural communities **and the more effective use of natural and cultural resources**.

Low-valorisation sites ($ITV_i < 0.5$), such as the strict nature reserves Janj Primeval Forest and Lom Primeval Forest, are characterized by low visitation intensity and minimal tourism offerings, which is consistent with their ecological functions. Their valorisation is based on ecological principles, so tourism at these sites should be selective and limited in intensity. Smaller nature monuments and forest parks particularly require improved promotion to increase visitation and enhance their valorisation. Development can be achieved through the creation of integrated tourism products and their more active inclusion in the tourism offer.

The integration of the ITV index and survey data shows that visitors prefer nature, authentic experiences, and active tourism, and they support the inclusion of local communities and the use of local products. Socio-economic preferences confirm that local capacities (services, events, and educational programs) directly influence local development. Such an approach contributes to the conservation of natural values and supports sustainable development of local communities without overburdening ecosystems, highlighting the importance of critically assessing the impact of tourism on economic and social development, as emphasized by Sharpley (2020).

Tourism promotion activities exhibit significant variation depending on the valorization category of protected areas. National parks demonstrate a more advanced and structured promotional framework, characterized by integrated marketing campaigns, digital

communication strategies, and the organization of thematic events, which reflects a higher level of institutional capacity and strategic orientation. In contrast, nature monuments and park-forests predominantly rely on locally driven initiatives and social media platforms, resulting in more fragmented, less coordinated, and spatially limited promotional outreach. Nature parks and protected habitats are more frequently engaged in international projects and educational programmes; however, their promotional activities remain uneven and insufficiently integrated into a coherent marketing strategy.

These findings are consistent with the literature emphasizing that effective destination management requires differentiated, coordinated, and strategically aligned marketing approaches that ensure stakeholder integration and the optimization of tourism flows (Cox & Wray, 2011). In this regard, the observed disparities indicate clear institutional and governance asymmetries across different categories of protected areas in Bosnia and Herzegovina, which may have direct implications for their market visibility, branding capacity, and overall tourism competitiveness. Consequently, the results underline the necessity of developing integrated and multi-level promotional policies that enhance coordination at both regional and national scales.

Survey analysis confirms that visitors value nature, authentic experiences, and active tourism, and support the involvement of local communities and the use of local products. The integration of the Tourism Valorisation Index with socio-cultural data shows that local capacities directly affect the quality of stay and rural development. These findings align with general conclusions from the literature, which suggest that planned and participatory tourism development contributes to positive socio-economic effects for local communities, whereas uncontrolled tourism development can cause negative ecological and socio-cultural consequences (Ferreira et al., 2020).

The legal and strategic framework in the Republic of Srpska (RS) and the Federation of Bosnia and Herzegovina (FBiH) provides a basis for the development and valorisation of sustainable tourism, including rural and agritourism. The Tourism Law of the Republic of Srpska and the Nature Protection Laws of RS and FBiH define the conditions for land use, incentives, and the role of local communities, while the Tourism Development Strategy of the Republic of Srpska 2021–2027 promotes the integration of local products and the development of tourism offerings in underdeveloped and rural areas (Tourism Law of RS; Nature Protection Law of RS; Nature Protection Law of FBiH; Tourism Development Strategy of RS 2021–2027).

The European Landscape Convention (Council of Europe, 2000) emphasizes the importance of landscapes as a matter of public interest in cultural, ecological, and economic terms. This framework supports integrated planning and the creation of tourism products that link natural and cultural resources. Although the legislative framework partially recognizes cultural landscapes and traditions, well-preserved rural landscapes and cultural sites represent significant potential for the development of authentic and sustainable tourism products (Council of Europe, 2000).

Theoretical considerations suggest the need to create integrated tourism products that connect more developed and less valorised sites. Such products enable tourists to visit multiple destinations within a single tour, combining natural resources, cultural attractions, and local products. This contributes to a more balanced distribution of visits, strengthens

the capacities of local communities, and supports sustainable tourism development, particularly in rural regions. An integrated approach allows for selective and experiential tourism, balancing nature conservation with the socio-economic development of communities. The concept of strategic integration and diversification of tourism products, which involves linking different resources and offerings within a destination, is supported by theoretical findings on destination management and product development (Paskaleva-Shapira, 2007; Benur & Bramwell, 2015).

Principles of sustainable tourism in the literature suggest that strategic tourism planning in protected areas should be differentiated according to the level of site valorisation. Such planning involves the development of selective and experiential forms of tourism, the integration of local communities, and the creation of integrated tourism products that link natural, cultural, and local resources. This approach provides a foundation for sustainable development and can be applied to various forms of tourism, including agritourism and urban agritourism, thereby strengthening the economic potential of rural and urban regions in Bosnia and Herzegovina, while simultaneously protecting natural resources and contributing to the long-term sustainability of tourism activities. Conceptually, the theoretical literature supports these principles by emphasizing selective tourism and participatory planning (Eagles et al., 2002), as well as the integration and diversification of tourism products to enhance destination competitiveness and sustainable development (Benur & Bramwell, 2015).

Conclusion

The analysis indicates that protected areas in Bosnia and Herzegovina possess a pronounced yet unevenly utilised tourism potential, with significant differences observed between protection categories in terms of the level of tourism valorisation, tourism offer, and promotional capacities. The results of the Tourism Valorisation Index (*ITV_i*) application show that the highest levels of valorisation are achieved by national parks and selected urban protected areas, whereas medium and lower values characterise sites with limited infrastructure, weaker promotion, and insufficient integration into broader tourist flows.

The findings confirm that tourism valorisation does not depend solely on natural and cultural resource endowment, but primarily on the degree of their functional integration into the tourism system, the availability of infrastructure, the quality of management, and the intensity of promotional activities. In this context, visitors particularly value natural assets, authentic experiences, and the involvement of local communities, which further highlights the importance of a participatory and sustainable tourism development model.

The results have clear implications for tourism policy and the management of protected areas in Bosnia and Herzegovina. There is a need to strengthen horizontal and vertical coordination among management institutions, tourism organisations, and local communities in order to develop integrated and differentiated tourism products that connect multiple sites into coherent tourism routes. Special emphasis should be placed on the development of selective forms of tourism, including agritourism and ecotourism, as mechanisms for more balanced regional development and the reduction of spatial concentration of tourist pressure.

Furthermore, the findings indicate the necessity of enhancing promotional and digital capacities, particularly in less valorised areas, to improve their visibility and market positioning. The introduction of integrated destination management models, based on a combination of objective indicators (ITVi) and visitor perceptions, represents an important tool for long-term sustainable tourism planning.

In conclusion, the study confirms that protected areas in Bosnia and Herzegovina can simultaneously achieve the goals of conserving natural and cultural resources and fostering local development, but only through a systemic approach that includes strategic planning, diversification of tourism supply, and strengthened institutional cooperation at all governance levels.

Acknowledgements: This article presents the results of research funded by the Ministry of Scientific and Technological Development and Higher Education of the Republic of Srpska for the period 2024–2025 (Ref. No.: 19/6-020/966-18-1/23). The research was conducted within the framework of bilateral cooperation with partner institutions from Slovenia, which provided support in fieldwork and data collection.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Publisher's Note: Serbian Geographical Society stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

© 2026 Serbian Geographical Society, Belgrade, Serbia.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia.

References

- Andria, J., Di Tollo, G., & Pesenti, R. (2021). Fuzzy multi-criteria decision-making: An entropy-based approach to assess tourism sustainability. *Tourism Economics*, 27(1), 168–186. <https://doi.org/10.1177/1354816620901920>
- Ammirato, S., Felicetti, A. M., Raso, C., Pansera, B. A., & Violi, A. (2020). Agritourism and sustainability: What we can learn from a systematic literature review. *Sustainability*, 12(22), Article 9575. <https://doi.org/10.3390/su12229575>
- An, W., & Alarcón, S. (2020). How can rural tourism be sustainable? A systematic review. *Sustainability*, 12(18), Article 7758. <https://doi.org/10.3390/su12187758>
- Benur, A. M., & Bramwell, B. (2015). Tourism product development and product diversification in destinations. *Tourism Management*, 50, 213–224. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.02.005>
- Bjeljac, Ž., Brankov, J., Jovičić, D., Čurčić, N., & Terzić, A. (2013). Valorization of natural and anthropogenic tourist potentials in undeveloped regions of transition countries. *Technics, Technologies, Education, Management*, 8(3), 1237–1250. <https://www.ttem.ba/2013/09/01/volume-8-number-3/>
- Bhatta, K., Barbieri, C., KC, B., & Roman, M. (2025). Agritourism and sustainability: advancing the Sustainable Development Goals (SDGs). *Tourism Review*, 81(1). <https://doi.org/10.1108/TR-10-2024-0900>
- Cigale, D., & Lampič, B. (2023). Aspects of tourism sustainability on organic farms in Slovenia. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijic", SASA*, 73(2), 251–267. <https://doi.org/10.2298/IJGI2302251C>

- Cox, C., & Wray, M. (2011). Best practice marketing for regional tourism destinations. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 28(5), 524–540. <https://doi.org/10.1080/10548408.2011.592655>
- Crouch, G. I., & Ritchie, J. B. (2000). The competitive destination: A sustainability perspective. *Tourism Management*, 21(1), 1–7. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00095-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00095-3)
- Council of Europe (2000). *European Landscape Convention*. Florence: European Treaty Series, No. 176. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm>
- Dudley, N. (Ed.) (2008). *Guidelines for applying protected area management categories*. IUCN. <https://www.iucn.org/resources/publication/guidelines-applying-protected-area-management-categories>
- Eagles, P. F., McCool, S. F., & Haynes, C. D. (2002). *Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management* (No. 8). IUCN. <https://www.iucn.org/resources/publication/sustainable-tourism-protected-areas-guidelines-planning-and-management>
- European Commission (2010). *Europe, the world's No 1 tourist destination: A new political framework for tourism in Europe (COM (2010) 352 final)*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0352>
- European Commission (2016). *The European Tourism Indicator System (ETIS): Toolkit for sustainable destination management*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2873/982144>
- European Commission (2019). *European Tourism Indicators System for sustainable destination management*. https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/offer/sustainable/indicators_en
- EU projekti za očuvanje prirode u BiH (2024). *SMART-Water, MoWaCLIM i prekogranične inicijative*. <https://www.europa.eu/projects>
- e-Priroda (n.d.). *Informacije o prirodi Republike Srpske*. <http://e-priroda.rs.ba/>
- Ferreira, D. I. R., Loures, L. C., & Sánchez-Martín, J. M. (2023). Spatial analysis of sustainability measures from agritourism in Iberian cross-border regions. *Land*, 12(4), 826. <https://doi.org/10.3390/land12040826>
- Ferreira, F., Castro, C., & Gomes, A. M. P. (2020). Positive and Negative Social-Cultural, Economic and Environmental Impacts of Tourism on Residents. *Smart Innovation, Systems and Technologies*, 288–298. https://doi.org/10.1007/978-981-33-4256-9_26
- Federalni zavod za statistiku Bosne i Hercegovine (2024). *Statistički godišnjak / Ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine 2024*. Federalni zavod za statistiku Bosne i Hercegovine. <https://fzs.ba/wp-content/uploads/2025/02/Godisnjak-ljetopis-FBiH-2024..pdf>
- Gössling, S., Hall, C. M., Ekström, F., Engeset, A. B., & Aall, C. (2012). Transition management: A tool for implementing sustainable tourism scenarios? *Journal of Sustainable Tourism*, 20(6), 899–916. <https://doi.org/10.1080/09669582.2012.673739>
- Graham, J., Amos, B., & Plumptre, T. W. (2003). *Governance principles for protected areas in the 21st century* (pp. 1–2). Ottawa: Institute on Governance.
- Golub, B., & Jaković, B. (2019). Stavovi turističkih zajednica o uključivanju lokalnog stanovništva u razvoj turizma u zaštićenim područjima prirode: primjer Regionalnog parka Mura-Drava. *Oeconomica Jadertina*, 9(2), 3–20.

- Golembiski, G. (1999). Integrated quality management – Kształtowanie jakości produktu turystycznego w regionie. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 61(3–4), 221–231. <http://hdl.handle.net/10593/6930>
- Hall, C. M., Gössling, S., & Scott, D. (Eds.) (2015). *The Routledge handbook of tourism and sustainability*. Abingdon: Routledge.
- International Union for Conservation of Nature (2023). *Global species action plan*. <https://www.iucn.org/>
- Knežević, M., Vujko, A., & Cvijanović, D. (2025). Innovative hospitality model as a catalyst for sustainable rural development. *Economics of Agriculture*, 72(3), 905–925.
- Locke, H., & Dearden, P. (2005). Rethinking protected area categories and the new paradigm. *Environmental Conservation*, 32(1), 1–10. <https://doi.org/10.1017/S0376892905001918>
- Marsden, T., & Sonnino, R. (2008). Rural development and the regional state: Denying multifunctional agriculture in the UK. *Journal of Rural Studies*, 24(4), 422–431. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2008.01.003>
- Manning, E. W. T. (2021). UN Indicators Programme: informing sustainable development for tourism destinations. In *Handbook for Sustainable Tourism Practitioners* (pp. 172–188). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781839100895.00017>
- Medar-Tanjga, I., Živak, N., Ivkov-Džigurski, A., Rajčević, V., Mišlicki Tomić, T., & Čolić, V. (2022). Drina Transboundary Biosphere Reserve—Opportunities and Challenges of Sustainable Conservation. *Sustainability*, 14(24), Article 16733. <https://doi.org/10.3390/su142416733>
- Nedeljković, M., Puška, A., & Krstić, S. (2022). Multicriteria approach to rural tourism development in Republic of Srpska. *Ekonomika Poljoprivrede*, 69(1), 13–26.
- Nacionalni park Una (2024). *Rafting i turistička ponuda*. <https://www.npuna.ba/rafting>
- Nacionalni park Sutjeska (NP Sutjeska) (2024). *Turistička ponuda i obilazak Perućice*. <https://www.npsutjeska.ba/turizam>
- Nacionalni park Drina (NP Drina) (2024). *Kanjon Drine i turističke aktivnosti*. <https://www.npdrina.ba>
- Nacionalni park Kozara (NP Kozara) (2025) *Turistička ponuda i aktivnost* <https://npkozara.com/>
- Opačić, V. T., Klarić, Z., Beroš, I., & Živoder, S. B. (2022). Tourism Development Index of local self-government units: The example of Croatia. *Acta Geographica Slovenica*, 62(1). <https://doi.org/10.3986/AGS.10777>
- Paskaleva-Shapira, K. A. (2007). New paradigms in city tourism management: Redefining destination promotion. *Journal of Travel Research*, 46(1), 108–114. <https://doi.org/10.1177/0047287507302387>
- Patterson, I., & Aslam, M. U. (2024). Agritourism as an emerging sustainable tourism industry in Uzbekistan. *Sustainability*, 16(17), Article 7519. <https://doi.org/10.3390/su16177519>
- Phillips, A. (2003). Turning ideas on their head: the new paradigm for protected areas. *The George Wright Forum*, 20(2), 8–32.
- Park prirode Blidinje (PP Blidinje) (2024). *Park prirode Blidinje – turistička ponuda i smještaj*. <https://www.ppblidinje.ba>
- Park prirode Hutovo blato (PP Hutovo blato) (2024). *Ekoturizam i posjete edukativnom centru*. <https://www.hutovo-blato.ba>

- Rajčević, V., Tomić, T. M., Medar-Tanjga, I., Trifunović, M., Živak, N., & Petrašević, A. (2023). The role of landscape in sustainable tourism development—A study of identification and evaluation of landscape qualities of the Vrbanja Basin in Bosnia and Herzegovina. *Sustainability*, 15(7), Article 6121. <https://doi.org/10.3390/su15076121>
- Rasoolimanesh, S. M., Ramakrishna, S., Hall, C. M., Esfandiar, K., & Seyfi, S. (2023). A systematic scoping review of sustainable tourism indicators in relation to the sustainable development goals. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(7), 1497–1517. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1775621>
- Ristanović, V., Andrić, B., & Ekiz, E. (2025). A multi-criteria assessment of green tourism potential in rural regions: The role of green skills and institutional readiness. *Economies*, 13(11), Article 332. <https://doi.org/10.3390/economies13110332>
- Rodrigues Ferreira, D. I., Loures, L. C., & Sánchez-Martín, J. M. (2023). Spatial analysis of sustainability measures from agritourism in Iberian cross-border regions. *Land*, 12(4), 826. <https://doi.org/10.3390/land12040826>
- Republički zavod za statistiku Republike Srpske (2025). *Bilten turizam: Turizam 2025*. Republički zavod za statistiku Republike Srpske. https://www.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/turizam/Bilten_Turizam_2025_WEB.pdf
- Sharpley, R. (2002). Rural tourism and the challenge of tourism diversification: the case of Cyprus. *Tourism Management*, 23(3), 233–244. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(01\)00095-0](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(01)00095-0)
- Sharpley, R. (2020). Tourism, sustainable development and the theoretical divide: 20 years on. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(11), 1932–1946.
- Sirgy, M. J., Kruger, P. S., Lee, D. J., & Yu, G. B. (2011). How does a travel trip affect tourists' life satisfaction? *Journal of Travel Research*, 50(3), 261–275. <https://doi.org/10.1177/0047287510362786>
- Sivac, A., Hrelja, E., & Drešković, N. (2023). GIS-based spatial analysis of cultural tourist motives: Case study of Foča, Bosnia and Herzegovina. *Journal of Tourism and Hospitality Management*, 9, 108–125.
- Službeni glasnik Republike Srpske (2017/2023). *Zakon o turizmu Republike Srpske (br. 45/17 i 16/23)*. Banja Luka: Vlada Republike Srpske.
- Službeni glasnik Republike Srpske. (2014). *Zakon o zaštiti prirode Republike Srpske (br. 27/14)*. Banja Luka: Vlada Republike Srpske.
- Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine (2013/2017). *Zakon o zaštiti prirode Federacije Bosne i Hercegovine (br. 66/13 i 26/17)*. Sarajevo: Vlada Federacije Bosne i Hercegovine.
- Spomenik prirode “Prokoško jezero” (2024). *Prokoško jezero – turistička ponuda*. <https://prokoskojezero.com/>
- Spomenik prirode Vrelo Bosne. (2024). *Rekreativne i porodične aktivnosti*. <https://www.visitilidza.ba>
- Trišić, I., Privitera, D., Štetić, S., Genov, G., & Stanić Jovanović, S. (2022). Sustainable tourism in protected area—A case of Fruška Gora National Park, Vojvodina (northern Serbia). *Sustainability*, 14(21), Article 14548. <https://doi.org/10.3390/su142114548>
- Turčinović, M., Vujko, A., & Stanišić, N. (2025). Community-led sustainable tourism in rural areas: Enhancing wine tourism destination competitiveness and local empowerment. *Sustainability*, 17(7), 2878.
- Turistička organizacija Republike Srpske (n.d.). *Visit Republika Srpska*. <https://visitsrpska.org/>

- Turistička zajednica Bosne i Hercegovine (n.d.). *Visit Bosnia and Herzegovina*. <https://visitbih.ba/>
- Turistička organizacija Sarajevo (2024). *SP Skakavac – prirodni lokalitet*. <https://www.visitsarajevo.ba/skakavac>
- Turistička organizacija Šipovo (2024). *Strogi rezervat prirode Prašuma Janj*. <https://www.tosipovo.ba/prasuma-janj>
- Turistička organizacija Prijedor (2024). *NP Kozara – planinarske i edukativne rute*. <https://www.toprijedor.ba/np-kozara>
- Turistička zajednica Fojnica. (2024). *SP Prokoško jezero – planinarske staze i katunska naselja*. <https://www.visitfojnica.ba/prokosko-jezero>
- Turistička organizacija Višegrad (2024). *Rafting i kanjon Drine*. <https://www.toviso-grad.ba>
- Vlada Republike Srpske (2021). *Strategija razvoja turizma Republike Srpske za period 2021–2027*. Banja Luka: Vlada Republike Srpske.
- Vicens-Colom, J., Holles, J., & Liern, V. (2021). Measuring sustainability with unweighted TOPSIS: An application to sustainable tourism in Spain. *Sustainability*, 13(9), Article 5283. <https://doi.org/10.3390/su13095283>
- Via Dinarica (2024). *Green, Blue i White Trail – međunarodne staze*. <https://www.viadinarica.com>
- Wong, C. K. S., & Kwong, W. Y. Y. (2004). Outbound tourists' selection criteria for choosing all-inclusive package tours. *Tourism Management*, 25(5), 581–592. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.02.007>
- World Tourism Organization (1996). *Indicators of sustainable development for tourism destinations: A guidebook*. World Tourism Organization (UNWTO). <https://www.unwto.org>
- Yasin, A. S., & Bacsı, Z. (2025). Agritourism and rural development: A global bibliometric analysis of the state of research, limitations, and future directions. *Agriculture*, 15(8), 866. <https://doi.org/10.3390/agriculture15080866>
- Yang, Q., Huang, J., & Pan, W. (2025). Assessing the Sustainable Development of the Tourism Industry Based on Fuzzy AHP and Grey Relational TOPSIS. *Sustainability*, 17(21), Article 9799.
- Zolfani, S. H., Sedaghat, M., Maknoon, R., & Zavadskas, E. K. (2015). Sustainable tourism: a comprehensive literature review on frameworks and applications. *Economic research*, 28(1), 1-30. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2014.995895>
- Zvavahera, P., & Chigora, F. (2023). *Agritourism: a source for socio-economic transformation in developing economies*. Qeios. <https://doi.org/10.32388/DXTYIG.2>

Тања Мишлицки Томић^{1*}

** Природно-математички факултет Универзитет у Бањој Луци, Босна и Херцеговина*

ПРОЦЈЕНА ПОТЕНЦИЈАЛА ОДРЖИВОГ ТУРИЗМА У ЗАШТИЋЕНИМ ПОДРУЧЈИМА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Сажетак: Заштићена подручја Босне и Херцеговине представљају важан ресурс за развој одрживог туризма, са посебним потенцијалом за агротуризам у руралним регијама. Циљ истраживања био је анализа туристичке валоризације заштићених подручја и ставова посјетилаца према природним и културним ресурсима. Обухваћено је 40 заштићених подручја у Босни и Херцеговини, а примјењене су квантитативне и квалитативне методе, укључујући пондерисани Индекс туристичке валоризације (долазак туриста D_i , туристичка понуда P_i , промоција M_i) и анкетирање 206 испитаника са искуством у планинским и рекреативним активностима. Резултати показују да туристичка понуда и промоција највише доприносе валоризацији, при чему национални паркови остварују највеће вриједности индекса ($D_i = 0,408$; $P_i = 0,82$; $M_i = 0,85$), док строго заштићена подручја биљеже минималан туристички промет ($D_i = 0,003-0,006$; $P_i = 0,12-0,15$; $M_i = 0,10-0,12$). Анкетни подаци потврђују оријентацију посјетилаца на боравак у природи, активни туризам и укључивање локалне заједнице. Они високо оцијењују очување природног окружења, аутентичност искустава и социо-економски допринос (оцјене 4–5). Строжи режими подржавају еколошке и едукативне облике туризма, док локалитети са нижим степеном заштите остварују већи интензитет туристичког промета кроз рекреативне и културне активности. Интеграција квантитативних и квалитативних података пружа основу за стратешко планирање одрживог туризма, укључујући агротуризам и екотуризам.

Кључне ријечи: одрживост туризма, природни локалитети, туристичка валоризација, индекс туристичке валоризације, Босна и Херцеговина

¹ tanja.mislicki-tomic@pmf.unibl.org (аутор за кореспонденцију)

Тања Мишлицки Томић (<http://orcid.org/0000-0002-2384-9336>)

Увод

Заштићена подручја у Босни и Херцеговини представљају кључне носиоце очувања природних ресурса и културног наслеђа, али и значајну основу за развој одрживог туризма и агротуризма. Просторна разноврсност природних и културних елемената, као што су планински и шумски екосистеми, kotline, котлине, панонске равнице и локалне културне вриједности, пружа основу за развој специфичних туристичких атракција. Ове атракције истичу природне и културне карактеристике сваке регије, док разноврсност простора омогућава развој диференцираних и аутентичних туристичких производа, нарочито у руралним срединама, гдје туризам може значајно допринијети локалном развоју и диверзификацији прихода.

Према дефиницији Међународне уније за очување природе (International Union for Conservation of Nature – IUCN), заштићено подручје представља јасно дефинисано географско подручје којим се управља путем правних или других ефективних механизма с циљем дугорочног очувања природе, екосистемских услуга и припадајућих културних вриједности (Dudley, 2008). Категоризација заштићених подручја, успостављена унутар IUCN система и допуњена националним класификацијама, укључујући Босну и Херцеговину, разликује се према нивоу очувања природних вриједности, дозвољеном интензитету коришћења простора и типу активности које се могу реализовати. Овакав нормативни оквир омогућава спровођење разноврсних туристичких, рекреативних и едукативних активности, уз примјену принципа одрживог коришћења природних ресурса (Phillips, 2003; Locke & Dearden, 2005; IUCN, 2023).

У контексту развоја туризма, заштићена подручја се не посматрају искључиво као простори строге заштите, већ и као потенцијална развојна подручја у којима је могуће успоставити равнотежу између очувања природних вриједности и развоја одрживих облика туризма. У Босни и Херцеговини заштићена подручја обухватају строге резервате природе (СРП), националне паркове (НП), споменике природе (СП), заштићена станишта (ЗС), паркове природе (ПП), заштићене пејзаже (ЗП) и парк-шуме (ППШ) (Сл 1.). Укупна површина заштићених подручја у Босни и Херцеговини износи 105.602,18 хектара, што чини приближно 3% укупне територије државе, при чему поједини локалитети посједују и међународни статус заштите (Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа, 2025). Просторна расподјела и разноврсност типова заштићених подручја представљају основу за планирање одрживог туризма, посебно у руралним регијама, док мултидисциплинарни приступи интегришу екологију, просторно планирање, социо-економски развој и активно учешће локалних заједница, уз посебан нагласак на управљачке структуре и процесе доношења одлука (Graham et al., 2003; Dudley, 2008; IUCN, 2023).

На Сл 1. приказан је просторни размјештај заштићених подручја и природних локалитета у Босни и Херцеговини који су обухваћени овим истраживањем, те који чине основу анализе туристичке валоризације и идентификације потенцијала за одрживи развој. Анализе туристичке валоризације природних ресурса указују на потребу систематске процјене атрактивности и приступачности локалитета, квалитета туристичке понуде и интензитета промотивних активности. Формирање индекса туристичке валоризације, као пондерисаног скупа релевантних показатеља,

омогућава упоредиву евалуацију локалитета и идентификацију подручја са потенцијалом за одрживи развој туризма, при чему индикатори одрживости и евалуација туристичких ресурса представљају кључне алате у планирању и управљању дестинацијама (Gössling et al., 2012). При томе, Locke i Dearden (2005) критички разматрају нову парадигму у IUCN-овој категоризацији заштићених подручја, указујући на важност јасно дефинисаних категорија заштите и могући утицај ширег приступа на очување биодиверзитета и управљање простором.

Сл. 1. Просторни распоред заштићених локалитета у Босни и Херцеговини (Извор: израда аутора) (погледати у енглеској верзији текста, стр. 511)

Посебан фокус савремених истраживања усмјерен је на пејзаж као кључни детерминант туристичке атрактивности, који се не посматра искључиво као естетска категорија, већ и као функционални ресурс који директно утиче на обликовање туристичких производа и аутентичност искуства посјетилаца (Rajčević et al., 2023; Medar-Tanjga et al., 2022).

Концепт туристичког простора представља кључни аспект туризма, који се не посматра само као географски простор у којем се одвијају туристичке активности, већ као интегрисани систем у којем се природни, културно-историјски и друштвени ресурси повезују како би се креирала атрактивност и конкурентност туристичке понуде (Sirgy et al., 2011; Hall et al., 2015; Ferreira et al., 2023). У оквиру одрживог туризма, конкурентан туристички простор је онај који истовремено може привући и задовољити посјетиоце, уз очување природних и културних ресурса и локалног идентитета, што представља основу дугорочног развоја руралних заједница (Crouch & Ritchie, 2000; Wong et al., 2004).

Развој одрживог агротуризма и екотуризма препознаје се као стратегија која повезује економску активност са очувањем природних ресурса и културног идентитета. Агротуризам, кроз интеграцију туризма и пољопривреде, омогућава одрживо управљање пејзажима, очување биодиверзитета и диверзификацију прихода локалних заједница (Ammirato et al., 2020; Tew & Barbieri, 2023; Yasin & Bacsi, 2025). Поред тога, овај облик туризма доприноси развоју локалне економије, побољшању стандарда живота пољопривредника и укључивању социокултурних елемената у туристичку понуду (Patterson & Aslam, 2024; Cigale & Lampić, 2023).

Мултидисциплинарни приступи у проучавању агротуризма и екотуризма интегришу географске, социолошке, економске и еколошке перспективе, сагледавајући туризам као комплексан и интегрисан систем руралног развоја. Одрживост се притом тумачи кроз очување природног окружења, јачање локалне економије, социјалну одговорност и партиципативне моделе управљања, који доприносе дугорочној отпорности руралних заједница (Marsden & Sonnino, 2008; Hall et al., 2015; Yasin & Bacsi, 2025).

Интегрисани приступ развоју руралног и агротуристичког сектора подразумева координацију између локалних заједница, привредних субјеката, јавних институција и других релевантних актера, омогућавајући синергијско планирање и управљање природним, културним и економским ресурсима. Иновативни модели пословања који интегришу туристичке, пољопривредне и културне активности доприносе диверзификацији прихода и дугорочној стабилности

руралних средина, потврђујући значај координисаног и мултидисциплинарног приступа развоју (An & Alarcón, 2020).

Шири теоријски оквир одрживог развоја агротуризма и екотуризма захтијева координисано планирање, стратешко позиционирање, интеграцију локалних ресурса и активно укључивање локалних заједница у процесе одлучивања (Ferreira et al., 2023; Hall, 2015; Yasin & Bacsi, 2025).

Емпиријска истраживања показују да методе као што су TOPSIS и АНР омогућавају прецизно рангирање локалитета и идентификацију подручја са високим потенцијалом за развој агротуризма и екотуризма (Vicens-Colom et al., 2021; Andria et al., 2021; Орачић et al., 2022; Yang et al., 2025; Ristanović et al., 2025), док GIS и просторно моделирање омогућавају визуализацију туристичког потенцијала у односу на природне и културне ресурсе, инфраструктуру и приступачност (Sivac et al., 2023).

Методолошки оквир рада заснива се на примјени синтетичких индекса туристичке атрактивности и сета међународно дефинисаних индикатора (European Commission, 2010; European Commission, 2016; European Commission, 2019; UNWTO, 1996), који се користе у системима праћења и евалуације одрживог развоја туристичких дестинација.

Слични приступи засновани на композитним индексима и вишекритеријумским моделима валоризације туристичких ресурса примјењују се и у европским студијама, укључујући Шпанију, Италију и Хрватску, гдје се користе различити облици индекса туристичке атрактивности и одрживости, као и MCDM приступи за евалуацију и рангирање туристичких дестинација и регионалних система (нпр. Vicens-Colom et al., 2021; Andria et al., 2021; Орачић et al., 2022). Ови приступи омогућавају методолошку упоредивост резултата и њихову примјену у анализи просторних образаца туристичког развоја.

Систематски прегледи литературе указују да индикатори одрживог туризма представљају кључни инструмент у планирању и евалуацији туристичких дестинација, при чему се њихов развој све више повезује са циљевима одрживог развоја (SDG), уз и даље присутну неуједначену заступљеност појединих димензија одрживости (Rasoolimanesh et al., 2023). Развој и примјена индикаторских система у управљању туристичким дестинацијама заснива се на дугогодишњим напорима UNWTO и UN програма, при чему индикатори представљају кључни алат за доношење одлука и евалуацију одрживости дестинација (Manning, 2021; UNWTO, 1996). Ови приступи се ослањају на концепт интегрисаног управљања квалитетом туристичког производа и регионалне туристичке понуде (Golembski, 1999), док су слични модели валоризације туристичких ресурса у неразвијеним и транзиционим регијама, засновани на комбинацији природних и антропогених фактора, потврђени и у ранијим истраживањима (Bjeljac et al., 2013).

Композитни индекси представљају широко прихваћен приступ у евалуацији туристичког потенцијала дестинација, иако се термин „Индекс туристичке валоризације“ у литератури користи неуједначено, при чему је концептуално еквивалентан композитним индикаторима и индексима.

Материјали и методе

Полазна претпоставка овог истраживања је да се туристички потенцијал заштићених подручја Босне и Херцеговине може систематски процијенити примјеном интегрисаног методолошког приступа који комбинује квантитативне и квалитативне податке. Истраживање обухвата одабране локалитете у периоду 2024–2025. године, при чему примијењена методологија омогућава примјену резултата и у сличним просторним и функционалним условима, чиме се ствара основа за ширу генерализацију у планирању и развоју туризма.

У оквиру овог истраживања, интегрисани аналитички приступ коришћен је за процјену туристичког потенцијала и нивоа валоризације заштићених подручја, са посебним фокусом на развој руралног и агротуризма. Методолошки оквир комбиновао је квантитативне показатеље, кроз Индекс туристичке валоризације (ITV_i) и квалитативне податке, добијене анкетом о перцепцији посјетилаца. Овај приступ омогућава сагледавање просторне диференцијације туристичке валоризације локалитета и њихове улоге у одрживом социо-економском развоју локалних заједница. Анализа је обухватила локалне заједнице које просторно интегришу заштићена подручја и значајне природне локалитете, чије присуство доприноси већој атрактивности простора и ствара повољне услове за развој агротуризма кроз допуну и диверзификацију туристичке понуде.

Индекс туристичке валоризације (ITV_i) – развијен је за рангирање локалитета према предиспозицијама за агротуристички развој, при чему се оцјењују социо-економски фактори и стварни потенцијал руралних подручја. (ITV_i) се рачуна као пондерисана сума три кључна фактора:

$$ITV_i = w_T * T_i + w_P * P_i + w_M * M_i \quad (1)$$

Гдје је:

- ITV_i – Индекс туристичке валоризације локалитета i ,
- T_i – интензитет туристичких долазака на локалитет i ,
- P_i – туристичка понуда локалитета i ,
- M_i – промотивне активности локалитета i ,
- w_T, w_P, w_M – пондери фактора при чему $w_T + w_P + w_M = 1$

$$w_T = 0,50, w_P = 0,30, w_M = 0,20,$$

За рангирање туристичких дестинација коришћени су Аналитички хијерархијски процес (АНП) и Техника за редослијед преференција по сличности са идеалним рјешењем (TOPSIS), јер ове методе омогућавају интеграцију квантитативних и квалитативних критеријума и пружају прецизну процјену туристичког потенцијала дестинација (Vicens-Colom et al., 2021; Andria et al., 2021; Ораџић et al., 2022; Yang et al., 2025; Ristanović et al., 2025). Слични вишекритеријумски приступи анализи примјењени су и у студијама руралног туризма и руралног развоја у Босни и Херцеговини (Nedeljković et al., 2022).

Теренско истраживање, спроведено током 2024–2025. године, омогућило је прикупљање података потребних за израду Индекса туристичке валоризације (ITV_i).

У оквиру истраживања спроведени су интервјуи са власницима сеоских домаћинстава, представницима туристичких организација, туристичким водичима и организаторима културних догађаја. Интервјуи су реализовани искључиво на локалитетима у Босни и Херцеговини. Поред тога, теренско истраживање обухватило је посјете већем броју реперезентативних локалитета у ширем региону: НП Козара, СП Цврчка, кањони Врбаса и Сане, СП Пећина Љубачево, Постојнска јама, Геопарк Идрија, тунели испод старог града Крања, Бледско језеро, Цељска тврђава, као и сеоска домаћинства у Крупџи на Врбасу, општини Рибник и Рогашкој Слатини.

У Табели 1. приказани су основни фактори туристичке валоризације, разврстани по типовима заштићених подручја, укључујући просјечан број долазака, ниво туристичке понуде и обим промотивних активности, при чему су подаци прикупљени теренски и преко релевантних онлајн извора (TripAdvisor, Booking.com, Airbnb, званичне веб странице националних паркова и туристичких заједница), а на основу њих и консултација са стручњацима одређени су пондери фактора Индекса туристичке валоризације: туристички доласци (T_i 0,50), туристичка понуда (P_i 0,30) и промотивне активности (M_i 0,20). Туристичка понуда и промотивне активности оцијењене су на скали 1–5 према квалитету и разноврсности садржаја, доступној инфраструктури, едукативним и рекреативним могућностима, као и интензитету промоције. Прије израчунавања пондерисаног Индекса туристичке валоризације (ITV_i), све оцјене стандардизоване су на интервал (0–1).

Табела 1. Основни фактори туристичке валоризације по типовима заштићених подручја. Извор: Републички завод за статистику Републике Српске, 2025; Федерални завод за статистику Босне и Херцеговине, 2024) (погледати у енглеској верзији текста, стр. 515)

Овакав приступ омогућио је прецизно дефинисање истраживачког објекта и процјену ефеката руралног и агротуризма на социо-економске процесе, уз наглашавање принципа одрживости, активне партиципације локалног становништва и валоризације културног идентитета, што је у складу са истраживањима која наглашавају значај укључивања локалних заједница у одрживи развој туристичких дестинација и јачање локалног оснаживања (Hall, 2015; Rasoolimanesh et al., 2023).

Социо-културна димензија истраживања реализована је путем квантитативне анкете међу 206 испитаника, примјеном методологије European Tourism Indicators System (ETIS) (European Commission, 2020). Анкета је спроведена онлајн преко платформе Google Forms у периоду април–мај 2024. године, у сарадњи са четири планинарска друштва из бањалучке регије: Механизам (Котор Варош), Виленска врела (Кнежево), Чичак (Челинац) и Пак Самит (Бања Лука). Истраживање је ограничено на 206 испитаника из ове регије, комбиновало је онлајн анкету и теренске посјете, те се резултати могу примијенити у сличним контекстима, али се не могу у потпуности генерализовати на цијелу Босну и Херцеговину.

У истраживању је учествовало 53% жена, док старосна структура одражава фокус на радно активну популацију (40–49 година – 34%). Образовна структура испитаника је релативно висока, са (66%) особа са високом школом. Већина испитаника била је

запослена (84%), а више од половине (67,6%) имало је мјесечне приходе изнад просјечне нето плате у Републици Српској за април 2024. године.

Подаци су обрађени у софтверу SPSS, коришћењем дескриптивне и компаративне статистике, при чему је поузданост скала потврђена вриједностима Cronbach $\alpha \geq 0,7$. Сви испитаници учествовали су добровољно, а њихови подаци су обрађени анонимно.

Резултати

Индекс туристичке валоризације (ITV_i) интегрише стандардизоване показатеље туристичких долазака, развијености туристичке понуде и промотивних активности. Индекс омогућава квантитативно поређење локалитета различитих категорија заштите и њихову систематску класификацију према нивоу туристичке валоризације.

На Сл. 2 приказане су кључне компоненте туристичког кретања, туристичке понуде и промотивних активности, које заједно чине Индекс туристичке валоризације за различите категорије заштићених подручја. Овај приказ омогућава визуелно сагледавање релативног доприноса сваке компоненте укупној валоризацији локалитета.

Сл. 2. Расподјела компоненти индекса туристичке валоризације по типовима заштићених подручја. (Извор: Израда аутора (погледати у енглеској верзији текста, стр. 516))

Kruskal–Wallis тест је показао статистички значајне разлике између категорија заштите ($p < 0,05$), што потврђује утицај степена заштите на интензитет туристичких активности.

У композитном индексу, национални паркови остварују највише вриједности за све три компоненте: интензитет долазака ($D_i = 0,408$), развијености туристичке понуде ($P_i = 0,82$) и промотивне активности ($M_i = 0,85$). Строги резервати природе и заштићена станишта биљеже минималне вриједности свих компоненти ($D_i = 0,003$ – $0,006$; $P_i = 0,12$ – $0,15$; $M_i = 0,10$ – $0,12$). Споменици природе, паркови природе, заштићени пејзажи и парк-шуме показују средње вриједности долазака ($D_i = 0,090$ – $0,205$), понуде ($P_i = 0,45$ – $0,75$) и промоције ($M_i = 0,50$ – $0,75$), што указује на умјерен ниво туристичке активности и развијености инфраструктуре.

У Табели 2 дата је класификација заштићених подручја према нивоу туристичке валоризације (ITV_i) која омогућава поређење интензитета туристичке активности између различитих категорија заштите.

Табела 2. Класификација заштићених подручја према нивоу туристичке валоризације (ITV_i). Извор: Израда аутора (погледати у енглеској верзији текста, стр. 517)

Резултати приказани у Табели 2. указују на изражене разлике у нивоу туристичке валоризације заштићених подручја, засноване на вриједностима Индекса туристичке валоризације (ITV_i). У категорију високе валоризације ($ITV_i > 0,8$) сврстано је седам локалитета, међу којима се посебно издвајају национални паркови, као простори са

најизраженијим туристичким потенцијалом и развијеном туристичком инфраструктуром. Средњи ниво туристичке валоризације (ITV_i 0,5–0,8) обухвата петнаест локалитета, укључујући споменике природе, паркове природе и заштићена станишта, који располажу значајним, али још увијек недовољно валоризованим туристичким ресурсима. Најбројнију групу чине локалитети ниске туристичке валоризације ($ITV_i < 0,5$), укупно осамнаест, међу којима се налазе строги резервати природе Прашума Јањ и Прашума Лом, који остварују ниске вриједности индекса, као и парк-шуме код којих су забиљежени ниски нивои туристичке валоризације у погледу долазака и промотивних активности.

Резултати у Табели 3. пружају увид у ставове, навике и преференције испитаника у вези са бораваком у природном окружењу и избором туристичких активности. Добијени резултати указују на изражену оријентацију испитаника према природним подручјима, при чему 90,3% наводи да највећи дио слободног времена проводи у природи, док 89,3% преферира природу у њеном изворном, очуваном облику. Истовремено, висок ниво интересовања забиљежен је за облике активног туризма, јер 79,1% испитаника истиче спорт и рекреацију као доминантне мотиве посјете.

Табела 3. Интеграција ставова испитаника и категорија туристичке валоризације локалитета. Извор: Израда аутора (погледати у енглеској верзији текста, стр. 518)

Локалитети високе валоризације биљеже интензивну посјету, изражен интерес за боравак у природи и облике активног туризма, уз готово потпуну подршку посјетилаца укључивању локалне заједнице и коришћењу локалних производа. Средње валоризовани локалитети остварују стабилан интерес за рекреативне и природне садржаје, али се одликују потребом за додатном промоцијом и унапређењем структуре туристичке понуде. Локалитети ниске валоризације карактеришу низак туристички промет и ограничена понуда, при чему посјетиоци и даље препознају значај локалне заједнице и традиције, што указује на постојање неискоришћеног потенцијала за развој селективних и одрживих облика туризма. Оваква интегрисана анализа омогућава свеобухватну процјену туристичког потенцијала локалитета и представља основу за будуће стратешко планирање развоја туризма у складу са природним и културним ресурсима.

Дискусија

Добијени резултати показују да највећи број анализираних локалитета припада ниском нивоу туристичке валоризације (18 локалитета), док је 15 локалитета сврстано у средњи ниво валоризације, што указује на доминацију недовољно развијених и дјелимично валоризованих туристичких простора. Оваква дистрибуција резултата у складу је са европским и међународним истраживањима која наглашавају несразмјер између ресурсног потенцијала и стварног степена његове туристичке искоришћености. Ово је у складу са налазима студија које примјењују композитне индексе и MCDM приступе у евалуацији туристичких дестинација (Vicens-Colom et al., 2021; Ораџић et al., 2022), као и ширим међународним истраживањима која потврђују значај вишекритеријумских модела у процјени туристичке одрживости и конкурентности дестинација (Zolfani et al., 2015). Добијени резултати указују да значајни природни и културни ресурси још увијек нису у довољној мјери функционално интегрисани у туристичку понуду, што упућује на

потребу јачања управљачких, инфраструктурних и промотивних капацитета у циљу унапређења укупне туристичке валоризације.

Локалитети са високом валоризацијом ($ITV_i > 0,8$), као што су НП Сутјеска, НП Уна, НП Козара, СП Скакавац, СП Врело Босне и ЗП Бентбаша, карактеришу се развијеном и разноврсном туристичком понудом, високим интензитетом посјета, континуираном промоцијом и добро развијеном инфраструктуром. Повезаност са транспортним мрежама и просторна доступност омогућавају лак приступ, продужавају боравак туриста и повећавају економске користи за локалне заједнице.

Заштићена подручја у урбаним срединама, као што су СП Врело Босне и ЗП Бентбаша, пружају значајне могућности за развој урбаног агротуризма. Такви локалитети могу повезивати туристичке садржаје у природи са едукативним програмима, кратким искуственим турама и промоцијом локалних производа, чиме се подржава повезаност између очувања природе и учешћа локалних заједница. Овај приступ је у складу са принципима одрживог туризма у заштићеним подручјима, који наглашавају планирање активности које подржавају локалну заједницу и очување природних ресурса (Eagles et al., 2002).

Локалитети са средњом валоризацијом ($ITV_i 0,5-0,8$), као што су ПП Блидиње, СП Прокошко језеро, ЗС Громижељ и НП Дрина, посједују значајне природне ресурсе и основне туристичке садржаје. Њихов развојни потенцијал остаје дјелимично неискоришћен због ограничене промоције и недовољне интеграције са развијенијим дестинацијама.

Концептуални приступи агротуризму као покретачу социо-економског развоја у земљама у развоју сугеришу да локалитети са средњом валоризацијом и значајним туристичким ресурсима имају потенцијал да унаприједи рурални развој кроз селективне облике туризма, укључујући агротуризам (Zvavahera & Chigora, 2023). У контексту Босне и Херцеговине, овакав приступ може подржати развој локалних руралних заједница и боље искоришћавање природних и културних ресурса.

Локалитети са ниском валоризацијом ($ITV_i < 0,5$), као што су строги резервати природе Прашума Јањ и Прашума Лом, карактеришу се ниским интензитетом посјета и минималном понудом, што је у складу са њиховим еколошким функцијама. Њихова валоризација се заснива на еколошким принципима, па туризам на овим локалитетима треба бити селективан и са ограниченим интензитетом посјета. Мањи споменици природе и парк-шуме посебно захтијевају бољу промоцију како би се повећала посјећеност и унаприједила њихова валоризација. Развој се може остварити кроз креирање интегрисаних туристичких производа и њихово активније укључивање у туристичку понуду.

Интеграција ITV индекса и анкетних података показује да посјетиоци преферирају природу, аутентична искуства и активан туризам, те подржавају укључивање локалних заједница и коришћење локалних производа. Социо-економске преференције потврђују да локални капацитети (услуге, манифестације и едукативни садржаји) директно утичу на локални развој. Такав приступ доприноси очувању природних вриједности и подржава одрживи развој локалних заједница, без прекомјерног оптерећења екосистема, при чему је важно критички сагледати утицај туризма на економски и социјални развој, како Sharpley (2020) истиче.

Промотивне активности значајно варирају у зависности од категорије валоризације заштићених подручја. Национални паркови примјењују систематизоване промотивне приступе, укључујући интегрисане маркетиншке кампање, дигитални маркетинг и организацију тематских манифестација, што указује на виши ниво институционалних капацитета. Насупрот томе, споменици природе и парк-шуме ослањају се претежно на локалне иницијативе и дигиталне канале комуникације, што ограничава домет и континуитет промоције. Паркови природе и заштићена станишта учествују у међународним пројектима и едукативним активностима, али је њихова промоција и даље фрагментирана и неуједначена.

Овакви налази су у складу са литературом која наглашава да ефективан развој туристичких дестинација захтијева диференциране и координисане маркетиншке стратегије, усмјерене на интеграцију актера и оптимизацију туристичких токова (Soh et al., 2011). У том контексту, уочене разлике указују на постојање институционалних и управљачких диспаратитета између различитих категорија заштићених подручја у Босни и Херцеговини, што може имати директан утицај на њихову тржишну видљивост и туристичку конкурентност. Стога, резултати упућују на потребу успостављања интегрисаних и координисаних промотивних политика на регионалном и националном нивоу.

Анализа анкете потврђује да посјетиоци цијене природу, аутентична искуства и активан туризам те подржавају укључивање локалних заједница и коришћење локалних производа. Интеграција индекса туристичке валоризације и социо-културних података показује да локални капацитети директно утичу на квалитет боравка и развој руралних подручја. Ови налази се поклапају са општим закључцима из литературе, која сугерише да плански вођен и партиципативан развој туризма доприноси позитивним социо-економским ефектима за локалне заједнице, док неконтролисан туристички развој може изазвати негативне еколошке и социо-културне посљедице (Ferreira et al., 2020).

Законски и стратешки оквир у Републици Српској (РС) и Федерацији Босне и Херцеговине (ФБиХ) обезбјеђује основу за развој и валоризацију одрживог туризма, укључујући рурални и агротуризам. Закон о туризму РС и закони о заштити природе РС и ФБиХ дефинишу услове коришћења простора, подстицаје и улогу локалних заједница, док Стратегија развоја туризма РС 2021–2027 посебно промовише интеграцију локалних производа и развој туристичке понуде у неразвијеним и руралним подручјима (Закон о туризму РС; Закон о заштити природе РС; Закон о заштити природе ФБиХ; Стратегија развоја туризма РС 2021–2027).

Европска конвенција о пејзажима (Council of Europe, 2000) наглашава значај пејзажа као јавног интереса у културном, еколошком и привредном смислу. Овај оквир подржава интегрисано планирање и креирање туристичких производа који повезују природне и културне ресурсе. Иако законодавни оквир дјелимично препознаје културне пејзаже и традицију, очувани рурални пејзажи и културни локалитети представљају значајан потенцијал за развој аутентичних и одрживих туристичких производа (Council of Europe, 2000).

Теоријска разматрања сугеришу потребу креирања интегрисаног туристичког производа који повезује развијеније и слабије валоризоване локалитете. Такав производ омогућава туристима да обиђу више дестинација у оквиру једне туре,

комбинујући природне ресурсе, културне садржаје и локалне производе. Ово доприноси равномјернијој расподјели посјета, јачању капацитета локалних заједница и одрживом развоју туризма, посебно у руралним регијама. Интегрисани приступ омогућава селективни и искуствени туризам, балансирајући очување природе са социо-економским развојем заједница. Концепт стратешке интеграције и диверзификације туристичких производа, који укључује повезивање различитих ресурса и понуда унутар дестинације, подржан је теоријским налазима о управљању дестинацијама и развоју производа (Paskaleva-Shapira, 2007; Benur & Bramwell, 2015).

Принципи одрживог туризма у литератури сугеришу да стратешко планирање туризма у заштићеним подручјима мора бити диференцирано према нивоу валоризације локалитета. Такво планирање укључује развој селективних и искуствених облика туризма, интеграцију локалних заједница и креирање интегрисаних туристичких производа који повезују природне, културне и локалне ресурсе. Овај приступ пружа основу за одржив развој и може се примијенити на различите облике туризма, укључујући агротуризам и урбани агротуризам, чиме се јача економски потенцијал руралних и урбаних регија у Босни и Херцеговини, док се истовремено штите природни ресурси и доприноси дугорочној одрживости туристичких активности. Концептуално, теоријска литература подржава ове принципе кроз нагласак на селективном туризму и партиципативном планирању (Eagles et al., 2002) те кроз интеграцију и диверзификацију туристичких производа за конкурентност и одржив развој дестинација (Benur & Bramwell, 2015).

Закључак

Анализа показује да заштићена подручја Босне и Херцеговине посједују изражен, али неравномјерно искоришћен туристички потенцијал, при чему се уочавају значајне разлике између категорија заштите у погледу нивоа валоризације, туристичке понуде и промотивних капацитета. Резултати примјене Индекса туристичке валоризације (*ITVi*) указују да највиши ниво валоризације остварују национални паркови и поједина урбана заштићена подручја, док средње и ниже вриједности карактеришу подручја са ограниченом инфраструктуром, слабијом промоцијом и недовољном интеграцијом у шире туристичке токове.

Добијени резултати потврђују да туристичка валоризација не зависи искључиво од природног и културног ресурсног потенцијала, већ прије свега од нивоа њихове функционалне интеграције у туристичку понуду, доступности инфраструктуре, квалитета управљања и интензитета промотивних активности. У том контексту, посјетиоци посебно вреднују природне вриједности, аутентична искуства и укључивање локалних заједница, што додатно наглашава значај партиципативног и одрживог модела развоја туризма.

Резултати истраживања имају јасне импликације за туристичку политику и управљање заштићеним подручјима у Босни и Херцеговини. Потребно је унаприједити хоризонталну и вертикалну координацију између институција управљања, туристичких организација и локалних заједница, с циљем креирања интегрисаних и диференцираних туристичких производа који повезују више локалитета у јединствене туристичке руте. Посебан значај има развој селективних облика туризма, укључујући агротуризам и екотуризам, као механизма за

равномјернији регионални развој и смањење просторне концентрације туристичког притиска.

Такође, резултати указују на потребу јачања промотивних и дигиталних капацитета, посебно у мање валоризованим подручјима, како би се побољшала њихова видљивост и тржишна позиционираност. Увођење интегрисаних модела управљања дестинацијама, заснованих на комбинацији објективних индикатора (*ITVi*) и перцепција посјетилаца, представља важан алат за дугорочно планирање одрживог развоја туризма.

Закључно, истраживање потврђује да заштићена подручја Босне и Херцеговине могу истовремено остваривати циљеве очувања природних и културних ресурса и развоја локалних заједница, али само уз системски приступ који укључује стратешко планирање, диверзификацију туристичке понуде и јачање институционалне сарадње на свим нивоима управљања.

Захвалница: Овај чланак представља резултате истраживања финансираног од стране Министарства за научно-технолошки развој и високо образовање Републике Српске за период 2024–2025. година (број: 19/6-020/966-18-1/23). Истраживање је реализовано у оквиру билатералне сарадње са партнерским институцијама из Словеније, које су пружиле подршку у теренском раду и прикупљању података.

Сукоб интереса: Аутори изјављују да нема сукоба интереса.

Напомена издавача: Српско географско друштво остаје неутрално по питању јурисдикције у објављеним мапама и институционалним везама.

© 2025 Српско географско друштво, Београд, Србија.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia.

Литература (погледати у енглеској верзији текста)